

Tomasz Małkowski, *Historia 8. Podręcznik dla klasy ósmej szkoły podstawowej. Gdańskie wydawnictwo Oświatowe 2018. Podręcznik dostosowany do nowej podstawy programowej z 14.02.2017 i zgodny z programem „Podróże w czasie”.*

Recenzija

Lenkijos švietimo ir ugdymo ministerija šį vadovėlį leido naudoti istorijos ir visuomenės mokymui bendro ugdymo įstaigose. Pažymėtina, kad vadovėlis tęsia istorijos aiškinimą, kuris buvo skirtas Lenkijos ir Pasaulio situacijai 1845 – 1939 m. nušviesti.

Kaip ir ankstesniame (Tomasz Małkowski, *Historia 7. Podręcznik dla klasy siódmej szkoły podstawowej. Gdańskie wydawnictwo Oświatowe 2017*), taip ir šiame vadovėlyje istorinio naratyvo centre – Lenkija. Jos istorija pristatoma Pasaulio ir Europos istorijos kontekste. Ji matoma per procesus, kurie buvo vedančiais XIX amžiuje tiek Pasaulyje, tiek ir Europoje: kapitalizmo raida, kultūriniai procesai, Aišku vyrauja politinė istorija. Kurioje didelis dėmesys skiriamas Lenkijos geopolitinei situacijai pristatyti ir išaiškinti kaip ji paveikė visuomenės ir valstybės likimą. Aišku, ko gero tam įtakos turėjo tai, kad dėmesio centre yra II pasaulinis karas, jo suformuotas naujas pasaulis geopolitinė konsteliacija ir iš to sekusi žmonių gyvenimo – ir kasdieninio ir politinio/visuomeninio – sąlygos, santykiai tarp valstybių, religijų ir tarp tautų.

Vadovėlis turi labai aiškią struktūrą. Visas turinys išdėstytas per keturias pagrindines temas: 1. II-as Pasaulinis karas; 2. Šaltasis karas; 3. Lenkijos Liaudies Respublika; 4. Pasaulis po 1989 metų. Kiekvienoje iš temų aiškinime, įvairių užduočių kontekste yra išskirtos potėmės. Pirmoje temoje išsamiai ir metodiškai labai apgalvotai pristatytas II-ojo Pasaulinio karo priežastys bei eiga 1939 m. rugsėjo, kai Vokietija užpuolė Lenkiją. Pažymėtina, kad čia atrasta vietos Lietuvai ir Baltijos šalims (p.22 – 23) kai kalbama apie Molotovo-Ribentropo paktą bei apie pasekmes. Tiesa, kalbant apie pasekmes, nepatikslinkama, kad pakto nutarimai liečiantys Lietuvą, o kartu ir Lenkiją, buvo keičiami rugsėjo mėnesio įvykių eigos. Dažnai klaidingai manoma, kad pagal Maskvoje 1939 m. rugpjūčio 23 d. pasirašytą Molotovo-Ribentropo paktą Lietuva turėjo atitekti SSRS. Iš pradžių SSRS ir Vokietija Lietuvą susitarė priskirti Vokietijos interesų zonai. Žinoma, kad be viešai paskelbtų tekstų buvo pasirašytas ir slaptasis papildomas protokolai. Pagal jį abi šalys pasidalijo įtakos sferomis: Suomija, Estija, Latvija ir Rumunijos dalis (Besarabija) atiteko Sovietų Sąjungai. Lietuva atsidūrė Vokietijos įtakos sferoje. Buvo numatyta pasidalyti ir Lenkiją. Vokietijos ir SSRS susitarimas, vadinamas Molotovo ir Ribentropo paktu, leido Hitleriui smogti Lenkijai. Po savaitės prasidėjo karas. Jėgų santykis jai buvo pernelyg nepalankus. Lenkijos padėtis tapo kritiška, kuomet rugsėjo 17 d. į šalį įžengė ir Raudonoji armija. Lenkijos likimas buvo nulemtas – paskutinis jos karinis dalinys kapituliavo spalio 5 d. Dar tebevykstant mūšiams, Vokietija ir SSRS, tapusios kaimynėmis, pradėjo diplomatinės derybas dėl sienų nustatymo. 1939 m. rugsėjo 28 d. buvo pasirašyta Vokietijos ir SSRS sienų nustatymo ir draugystės sutartis. Kartu su sutartimi buvo pasirašyti ir du slapti protokolai. Pagal pirmąjį protokolą mainais į Liublino vaivadiją, rytinę Varšuvos vaivadijos dalį ir dalį Suvalkų Lietuva perduota į SSRS įtakos zoną. Vadovėlyje atžymėtas Lietuvos priskirimas Vokietijos interesų zonai, tačiau apie rugsėjo 28 d. korekciją nieko nekalbama. O juk tai svarbu ir Lenkijos situacijai apibrėžti. Suprantu, kad aiškinimą labai riboja vietos stoka. Tačiau, mano nuomone, šiuo atveju vardan aiškumo, reikėjo nepagailėti vietos platesniam ir išsamesniam aiškinimui. Plačiai nagrinėjama okupuotos Europos šalių padėtis,

Didžioji koalicija, Aliantų laimėjimai, Teherano, Jaltos ir Potsdamo konferencijos bei jų pasekmės Vidurio Rytų Europai. Natūralu, kad dėmesio centre – Lenkija, tačiau kalbant apie okupaciją, sovietizaciją SSRS užgrobtų teritorijų nepamiršti ir „kresai“, kurie pagal lenkišką tradiciją apima Lietuvą, Baltarusijos ir Ukrainos vakarines sritis. Čia aišku, kad iš mūsų pozicijos žiūrint „kliūva“ „kresų“ terminas, kuris pas mus turi perojatyvo prasmę. Kita vertus, žinom, kad lenkiškame diskurse gal būt tas terminas neturi tokios kanotacinės prasmės. Manau, kad šį terminą sukonkrečius išvardytų šalių pavadinimais vadovėlio naratyvas nenukentėtų. Tuo pačiu čia matau didelę galimybę plačiau nušviesti ir Lenkijos istorinių, tradicinių kaimynų padėtį plačiau. Kalbant apie kitą šios temos potėmių turinį, pažymėtina, kad jos tikrai „lenkiškos“: Londono Vyriausybė ir Lenkijos valstybės funkcionavimo ypatumai, Varšuvos sukilimas, bei lenkų klausimas II-ojo Pasaulinio karo metais tariantis Aliantams dėl pokarinio Vidurio – Rytų Europos ir Balkanų sutvarkymo. Antroje temoje - Šaltasis karas – išskiriamas Pasaulio padėčiai po Karo aptarti, aiškinama, kokia buvo Vokietijos padėtis, kaip tvarkėsi ir kaip gyveno žmonės, visuomenės Vakarų Europoje ir kokia buvo jų padėtis už „geležinės uždangos“. Deja, čia nei žodžio nepasakyta apie Lietuvą, Baltijos šalis. Rašoma apie SSSR bei socialistiniame „lageryje“ gyvenusius žmones, visuomenes, apskritai, o konkretinama tik tuomet kai kalbama apie Lenkiją. Manau, kad čia Lietuvai būtų galima skirti dėmesį, ypač gera proga, aptarti Lietuvos situaciją kai kalbama apie lenkų tautybės gyventojų išvykimą/išsiuntimą į Lenkiją – „repatriaciją“.

Trečioje temoje, - Lenkijos Liaudies Respublika – kurioje susitelkta prie sovietizuotos Lenkijos visuomenės raidos (nepriklausomybininkų judėjimo pagrindis, Komunistinio režimo, ypač stalinizmo, ypatybių Lenkijoje, „Solidarumo“ atsiradimą bei šio judėjimą eiga, Karo padėtį po 1981 m. gruodžio, o galiausia Lenkijos Liaudies respublikos žlugimą proga pristatyti Lietuvą irgi liko neišnaudota. O juk buvo galima tai padaryti tarstelėjus kai kalbama buvo apie partizaninį judėjimą ir apie tokį pat Lietuvoje, kaip ir kalbant apie „Solidarumą“ 1988 – 1990 metais bei komunistinio režimo žlugimą, apie Sąjūdį ir jo ryšius su „Solidarumu“. Ketvirtoje temoje - Pasaulis po 1989 metų. – Lietuva, kaip ir kitos Baltijos šalys „pamatomos“ (p.213 – 217). Lietuva matoma, minima kai kalbama apie europinę integraciją (p.244 – 245), Europos Sąjungos ir NATO funkcionavimą (p.260 – 261). Tai rodo, kad galimybės „parodyti“ Lietuvą ir kitose temose buvo neišnaudotos. Dirbant toliau prie šio vadovėlio tobulinimo tai lengvai galima pataisyti.

Iš esmės, vadovėlis puikiai realizuoja koncepciją – Pasaulio, Europos istoriją per Lenkijos istorijos pasakojimą. Manychiau, kad pastaruoju metu, kiek jis liečia XIX amžiaus ir XX amžiaus istoriją, jis yra pavyzdinis kaip reikia derinti savo krašto istoriją su Pasaulio ir Europos. Vadovėlis – pasisekęs ir didaktikos požiūriu; puikus pasakojimo tekstas, integruotas su iliustracijomis (fotografijos, karikatūros, meno kūrinių faksimilės,..) dokumentų tekstų ištraukomis bei raiškūs žemėlapiai, lentelės, diagramos, laiko juostos.

Labai apgalvotai pateikti enciklopediniai faktai pristatant asmenis arba įvykius. Kaip taisyklė tai daroma specialiaame langelyje tam kad jis nesuardytų pagrindinio teksto. O tik tam, kad mokinys perskaitęs pagrindinį tekstą, susipažinęs su šaltinių tekstais, iliustracine medžiaga galėtų detalizuoti savo žinojimą konkrečia tema. Tiesa, kartais tokios „nuogos“ faktografinės medžiagos yra kiek per daug ir kartais sunku suprasti kaip tokios žinios susijusios su pagrindiniu naratyvu. .

Apibendrindamas, turiu pažymėti kaip ir praeitų metų recenzijoje, skirtoje 7 klasės minėtam vadovėliui, jog ir šis vadovėlis yra pavyzdinis ir manau, kad tai yra autoriaus Tomaszo Malkowskio nuoseklaus ir ilgo darbo rezultatas. Šį autorių žinome jau veik 15 metų ir aiškiai matyti, kad kiekviena nauja vadovėlio versija – žingsnis į priekį tiek naracijos, tiek didaktikos prasme.

Rimantas Miknys /Lietuvos istorijos institutas/

Vilnius, 2019 m. gegužės 9 d.